

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДА ОИЛАВИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

А.З.Шодиев

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Ҳозирги глобал иқтисодиётда хизмат кўрсатиш соҳаси нафақат иқтисодий ривожланиш, балки аҳолининг бахтлилик даражасига таъсир этувчи муҳим омиллардан бири сифатида аҳамият касб этмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг юқори қўшимча қиймат яратишга қаратилган тармоқларидан бири бўлиб, у меҳнат билан таъминлаш, аҳолининг турмуш сифатини яхшилаш ва ижтимоий барқарорликка ҳисса қўшиш имкониятини беради.

Оилавий тадбиркорлик бу соҳада катта истиқболларга эга. У нафақат янги иш ўринлари яратиш, балки оила аъзолари ўртасида ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва шахсий масъулиятни ошириш орқали аҳолининг бахтлилик даражасини кўтаришга ёрдам беради. Бахтлилик даражасини оширишда, айниқса, юқори сифатли хизматлар орқали истеъмолчилар эҳтиёжини қондириш, ижтимоий муносабатларни яхшилаш ва аҳолининг умумий фаровонлигига ҳисса қўшиш муҳим ўрин тутади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармонида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 июнь куни “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори, 2018 йил 14 июлда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги ишларни такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлар айнан оилавий тадбиркорликни ривожлантириш ва аҳоли бандлигини таъминлашга қаратилган. Ўзбекистон республикаси Марказий банки бошқарувининг 2018 йил 9 июнда «Ҳар бир оила - тадбиркор» дастури доирасида кредитлар ажратиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги Қарори ҳам ушбу соҳани ривожлантириш орқали аҳолининг фаровонлиги, турмуш даражаси ва сифатини ошириш учун муҳим ҳужжат сифатида амал қилмоқда.

Оилавий тадбиркорлик, унинг хизмат кўрсатиш соҳасидаги ўрни ва роли, аҳолининг фаровонлиги, турмуш даражаси ва сифатини ошириш ҳақидаги муаммолар билан Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлар ҳам шуғулланиб келмоқдалар. Шунинг эътирофи этиш керакки, мамлакатимиз олимлари асосан оила ва уй хўжалиги масалалари билан мустақиллик йиллари арафасида ва асосан мустақиллик йилларида шуғуллана бошладилар.

Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, аҳолининг бандлигини таъминлаш борасида бир қанча илмий-тадқиқот ишлари ҳам олиб борилмоқда. Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида оилавий

тадбиркорликни маҳаллалар фаолияти билан қўшиб олиб бориш зарурати ҳам туғилди. Маҳаллаларни оилавий тадбиркорлик билан ҳамкорлигини таъминлаш борасида ҳам бир қанча ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва ижтимоий механизмларини такомиллаштириш зарурати туғилмоқда. Хусусан, оилавий тадбиркорлик орқали маҳалла бюджетини шакллантириш ва маҳаллаларни тўлақонли субъектга айлантириш бўйича бир қанча тавсиялар ҳам шакллантирилди.

Ҳозирда маҳаллаларда кўплаб ҳеч жойдан рўйхатдан ўтмасдан яширин ҳолда фаолият кўрсатаётган яқка тадбиркорлар, нима қилишини билмай юрган ишсизлар мавжуд. Аммо маҳалланинг ўзи буларни иш билан банд қилишга унчалик қизиқиши йўқ. Чунки, ушбу ишни йўлга қўйиш учун ҳеч қандай рағбатлантириш механизми мавжуд эмас. Буни йўлга қўйиш учун маҳалладаги яқка тадбиркорлар, ўзларини ўзлари иш билан банд қилган аҳоли, маҳалла томонидан ташкил қилинган касаначиларга ҳам солиқларини маҳаллага тўлайдиган ҳуқуқни бериш керак. Ўзи топган маблағини маҳалланинг ўзи маҳалла фаоллари, жамоатчилик билан тегишли низом асосида маҳалла эҳтиёжи учун фойдаланишлари мумкин бўлади. Ушбу тавсияни вилоят маҳаллалари номидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига, Олий Мажлис палаталарига мурожаат билан чиқиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Бундай ҳолда маҳаллалар бюджетга қарам бўлмасдан, ҳар бир маҳалла ўзини ўзи маблағ билан таъминлайдиган имкониятга эга бўлади ва маълум вақтдан кейин маҳалланинг ўзи топган маблағининг бир қисмини бюджетга тўлайдиган механизми ва имконияти яратилади. Бунинг афзаллиги маҳаллалар янги иш ўринларини яратишга қизиқиши ортади ва маҳаллалар ўртасида ушбу ҳолат бўйича соғлом рақобат вужудга келади. Ҳар бир маҳалла ўзларини ўзлари “боқиши” учун курашади, янги иш ўринларини яратишга манфаатдорлиги ошади. Шунчаки майда тадбиркорлик билан шуғулланиб, ҳеч жойдан рўйхатдан ўтмасдан маҳалла доирасида фаолият кўрсатаётган тадбиркорлар бўлмайди. Энди буларни маҳалланинг ўзи назорат қилади. Ушбу тадбир билан яширин иқтисодиётнинг ҳам олди олинади.

Маълумки, маҳалла аҳоли билан ишлайдиган қуйи бўғин. Аҳолининг иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва маданий каби ҳамма муаммолари айнан шу ерда аниқланади. Аммо у мустақил субъект бўлишига қарамасдан ўзининг бюджетига эга эмас ва ўзларини ўзлари маблағ билан таъминлаш имкониятига ҳам эга эмас. Натижада маҳаллалар давлат ва маҳаллий бюджет маблағларига қарам ҳолда фаолият кўрсатмоқда. Бу ҳолат жуда кўплаб муаммоларни ҳал қилиш имконини бермайди. Оқибатда маҳаллаларда яқка тадбиркорлар, ўзини ўзи иш билан таъминлайдиганларни кўпайтиришга, янги иш ўринлари яратиб, ўзининг иқтисодий аҳволини ички имкониятлар эвазига яхшилашга ҳам ҳеч қандай рағбат йўқ.

Маҳаллаларнинг ролини ошириш учун ҳар бир маҳалланинг

бюджетини ўзида ташкил қилиш мақсадга мувофиқ. Бунинг учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз (3.4-жадвал).

3.4-жадвал

Маҳаллаларнинг аҳоли бандлигини ошириш, бюджетини ташкил қилиш орқали оила хўжаликларининг фаровонлиги, яшаш даражаси ва сифатини яхшилаш йўллари

Т/р	Келажақда амалга оширилиши кўзда тутилган тадбирлар	Кўрилган чораларнинг изоҳи
1.	Маҳаллаларнинг ихтиёрига яқка тадбиркорлик билан шуғуллана- диган ва маҳалла кўмагида ўзини ўзи иш билан таъминлаган шахслар	Аҳолини ишга жойлаштириш янги иш ўринларини очиш имконияти ва унга рағбат пайдо бўлади
2.	Яқка тадбиркорлик билан шуғуллана- надиган ва маҳалла кўмагида ўзини ўзи иш билан таъминлаган шахсларнинг тўлайдиган солиқларини маҳалла бюджетига ўтказишни ташкил қилиш	Маҳаллалар шу йўл билан ўзини ўзи маблағ билан таъминлайдиган мустақил бюджетига эга тўлақонли субъектга айланади
3.	Ҳеч жойдан рўйхатдан ўтмасдан маҳалла ҳудудида фаолият кўрсатиб келаётган кўплаб яқка тадбиркорларни айнан маҳалладан рўйхатдан ўтказиш тартибини жорий қилиш	Норасмий ишлаб юрганлар пировардида иш билан тўлақонли таъминланади, расмий ходимга айланади ва мос равишда келажақда пенсия олиш имкони- ятлари ҳам яратилади. Яширин иқтисодиётнинг
4.	Маҳалла мустақил хўжалик юритувчи субъект сифатида ички имкониятлари ва турли манбалар эвазига ўзининг бюджетини ташкил қилиш механизми жорий қилинган бўлиши лозим	Маҳаллаларга давлат ва маҳаллий бюджетдан тўланадиган маблағлар тежаллади.
5.	Маҳаллаларнинг тадбиркорлардан ундирган солиғи ва бошқа манба- лардан топган маблағларининг бир қисмини меъёр асосида ўзларида қолдириб, ортиқчасини давлат бюджетига тўлайдиган тартибни ҳам ўрнатиш	Маҳаллалар хўжалик юритувчи субъект сифатида аста-секинлик билан маблағларининг бир қисмини маҳаллий ёки давлат бюджетига тўлайдиган имкониятга ҳам эга бўлади.
6.	Маҳаллалар ўзларини ўзлари маблағ билан таъминлаш оқибатида улар ўртасида рақобат муҳитини шакллантириш	Маҳаллаларда яқка тадбиркорлар, ўзини ўзи иш билан таъминлайдиган шахсларни кўпайтиришга рағбат яратилди
7.	Маҳаллалар фаолиятини иш билан бандлик даражаси ва янги иш ўринларини яратганлиги билан баҳолаб, илғорларни рағбатланти- риш механизми ишлаб чиқилмоғи лозим.	Маҳаллаларда янги иш ўринлари яратишга маҳалла аҳолини иш билан таъминлашга ҳаракат қилинади ва оқибатда, ҳудудлар иқтисодиёти ички имкониятлар эвазига юксалади.

Агар ушбу тавсиялар амалга ошадиган бўлса, асосан аҳолининг қуйи бўғини билан ишлайдиган маҳалла ўз маблағига эга бўлади, маҳаллалардаги оилаларнинг жуда кўп иқтисодий-ижтимоий муаммолари ҳал бўлади, аҳолининг ишсиз қисми иш билан таъминланиб, бандлик муаммоси ҳал қилинади. Муҳими, маҳаллалар хўжалик юритувчи субъектга айланиб, ўзларини маблағ билан таъминлаб, ўзининг иқтисодий қудратига ўзи масъул бўлади.

“Оилавий тадбиркорлик асослари” фанини киритиш. Ҳозирги пайтда “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг қонуни доирасида ушбу масалага катта аҳамият берилмоқда, аммо у билан шуғулланадиган мутахассис кадрлар тайёрланмаяпти. Бирорта коллеж ёки олий ўқув юртида оилавий тадбиркорлик бўйича мутахассис кадрлар йўқдиги бир томон бўлса, иккинчидан таълим дастурларига “Оилавий тадбиркорлик асослари”га оид фан ҳам киритилган эмас.

Келгусида, мамлакатимиздаги деярли барча КХЖларида тижорат асосида бўлса ҳам “Оилавий тадбиркорлик” бўйича турли йўналишларда кадрларни тайёрлаш курсларини 2025-2026 ўқув йилидан бошлаб очишни йўлга қўйиш лозим, деб ҳисоблаймиз. Бунинг амалга оширилиши “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси қонунининг бажарилишини таъминлаш билан бирга, алоҳида шу соҳа билан шуғулланадиган мутахассис кадрлар тайёрланиши йўлга қўйилади ва мос равишда оилавий тадбиркорликнинг ривожланиши ва аҳоли бандлигини таъминлаш учун катта имкониятлар эшиги очилади.

Маълумки, оилавий тадбиркорлик тўғрисида қонун бор, амалий фаолият мавжуд. Аммо ушбу соҳанинг ўзига хос хусусиятларини ўргатадиган бирорта ўқув қўлланма ёки дарслик йўқ. Чунки ушбу фан ўқитилиши кўзда тутилмаган. Олий ўқув юртлари ўқув режасига “Оилавий тадбиркорлик асослари” фанини киритиш керак, деб ҳисоблаймиз. Агар ушбу тавсия йўлга қўйилса, жуда кўп мутахассислар оилавий тадбиркорлик тўғрисида маълумотга эга бўлади. Чунки оилавий тадбиркорликнинг кўпгина ўзига хос жиҳатлари мавжуд.

Қишлоқ маҳалларида "Касаначилик марказлари"-ни ташкил қилиш. Мамлакатимизнинг қишлоқларида аёлларнинг аксарият қисми ишсиз, уларни ишга жойлаштиришга маҳалланинг унчалик қизиқиши йўқ. Янги иш ўринларини яратиш учун йирик қишлоқларда “Касаначилик марказлари”ни ташкил қилиш мақсадга мувофиқ. Уларнинг солиқларини маҳалла бюджетига тўлаш тартибини жорий қилиш ҳам лозим бўлади. Шу тариқа ишсиз аёлларнинг уйларига тегишли дастгоҳларни ва жиҳозларни етказиб, касаначиликни ташкил қилиш натижасида уларнинг бандлиги таъминланади ва маҳаллаларнинг ҳам бюджети ички имкониятлар эвазига шаклланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.

2. Президентнинг 2024 йил 23 сентябрдаги “Камбағаликдан фаровонлик сари” дастурини амалга ошириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар Тўғрисидаги ПҚ-330 сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 7 июнь куни “Ҳар бир оила - тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори